

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ТА УНІВЕРСИТЕТІ

УДК 37.04; 808.2

В'ячеслав Шовковий (Україна)
ORCID ID: 0000-0003-4876-2162

НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню, розробленню та апробації методики навчання фонетики української мови старшокласників, які готуються до підсумкової атестації (НМТ / ЗНО). Автор звертає увагу на те, що фонетика є не лише складником "Програми зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти", але й одним із рівнів української мови, який слід опанувати випускникам. На основі аналізу програм з української мови для старшої школи та програми підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання окреслено зміст опанування фонетичного рівня мови і виокремлено знання та навички, які насамперед потрібно сформувати у випускників середньої школи. Обґрунтовано підходи до навчання фонетики – діяльнісний та системний, визначено принципи навчання – принцип розуміння мовних явищ, принцип надання переваги індукції як способу мислення, принцип зв'язку вивчення мови з мовленнєвою діяльністю. В основу організації процесу навчання фонетики покладено технологію блочного навчання. Ключовими методами визначено пояснювально-ілюстративний та вправляння. Результати апробації, яку здійснено на підготовчому відділенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка, підтверджують ефективність методики навчання фонетики, запропонованої автором статті.

Ключові слова: методика навчання фонетики, підсумкова атестація, фонетичний рівень української мови, підходи, принципи, методи навчання.

Вступ

Постановка проблеми. Формування мовних компетентностей у процесі навчання української мови є однією з ключових цілей навчання мови загалом. Серед таких компетентностей – фонетична (здатність людини до коректного артикуляційного та інтонаційного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і фонетичної усвідомленості (Бориско, 2013). Саме рівень сформованості фонетичної компетентності визначає артикуляційну якість мовлення людини: правильне наголошення слів, правильну вимову звуків, звукосполучень, слів, правильну інтонацію. Тому формування та розвиток фонетичних знань та навичок відіграє ключову роль у навчальному процесі. Проте, як свідчить наш досвід навчання учнів старшої

школи української мови в умовах підготовки до підсумкової атестації, рівень фонетичних знань та навичок часто потребує коригування та вдосконалення, адже учні не завжди можуть вправно визначити наголос у словах, співвідносити буквенний та звуковий склад слова, визначити фонетичні зміни, які відбувається у слові. Усе це потребує пошуку оптимальних прийомів навчання фонетики, які зможуть за короткий час навчання на підготовчих курсах посприяти набуттю старшокласниками необхідних міцних знань та навичок, які сприятимуть швидкому опануванню фонетичного матеріалу та успішному складанню ЗНО / НМТ. І хоча в методиці навчання фонетики української мови існують напрацювання учених-методистів, проте такий аспект, як навчання в процесі підготовки до підсумкової атестації (ЗНО / НМТ) досі не знайшов спеціального вивчення.

Отже, потреба в розвитку фонетичної компетентності учнів старших класів для підсумкової атестації, відсутність наукових досліджень у цьому напрямі та потреба в них з метою оптимізації процесу загальної підготовки школярів до ЗНО / НМТ зумовлюють актуальність дослідження.

Огляд досліджень і публікацій. Навчання фонетики української мови – не нова проблема в лінгводидактиці. В останні роки цьому питанню була присвячена низка праць таких учених, як: Бакум (2009) (теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук); Кузнецової (2022) (системний підхід у формуванні фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури); Єрмоленко (2015) (специфіка методики навчання української орфоепії); Карамана (2009) (методика навчання фонетики, графіки, орфоепії); Пискач (2024) (ефективні методи і прийоми навчання фонетики і фонології української мови у вищій школі); Костолович (2019) (лінгвістичні засади формування комунікативної компетентності на заняттях із сучасної української мови у процесі навчання фонетики й орфоепії), Огарь (2017) (узагальнення і систематизація знань з фонетики учнів загальноосвітніх навчальних закладів на засадах особистісно орієнтованого підходу. Ученими-методистами зроблено значний внесок у розвиток методики навчання фонетики: схарактеризовано фізіолого-акустичні та лінгвістичні аспекти навчання фонетики, зміст навчання фонетики, психологічні та психолінгвістичні засади навчання фонетики, підходи та принципи навчання фонетики, засоби, методи та технології навчання фонетики, розроблено типологію вправ для формування фонетичних знань та навичок в мовному й мовленнєвому аспектах, описано способи інтегрування процесу навчання фонетики з розвитком словникового запасу учнів, із навчанням морфеміки та парадигмології української мови, започатковано

теоретичні засади навчання фоностилістики, також схарактеризовано критерії оцінювання рівня сформованості фонетичної компетентності. Попри значні напруження у галузі методики формування фонетичної компетентності з української мови поза увагою дослідників лишається аспект навчання фонетики в умовах підсумкової атестації. Цей процес характеризується інтенсивністю вправлення учнів, спрямованістю на програмні вимоги ЗНО / НМТ, можливістю організації в умовах неформальної та інформальної освіти. Усе це зумовлює пошук прийомів, які оптимізують навчальний процес.

Мета і завдання статті. Метою є презентувати результати розроблення та використання комплексу прийомів навчання фонетики української мови учнів старших класів в процесі їхньої підготовки до підсумкової атестації.

Завданнями статті є:

- проаналізувати нормативні документи, що регулюють процес та результати навчання фонетики та встановити зміст навчання фонетики старшокласників для участі в НМТ та ЗНО;
- розробити та обґрунтувати модель методики навчання фонетичного матеріалу учнів старшої школи;
- оприлюднити результати впровадження технології навчання фонетики на підготовчому відділенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на концепції діяльнісного і системного наукових підходів. Діяльнісний підхід реалізовано в організації фонетичного матеріалу для різних видів активності, до яких залучено учнів. Системний підхід використано для накопичення в учнів мовних знань і створення загальної картини мовних рівнів у процесі навчання. У процесі дослідження використано метод аналізу наукової літератури для створення теоретичного підґрунтя навчання фонетики старшокласників в умовах підготовки до підсумкової

атестації; аналізу програми підготовки до ЗНО / НМТ для визначення змісту навчання. Також було застосовано метод моделювання для розроблення моделі методики навчання фонетичного матеріалу, яка реалізується за допомогою комплексів вправ та завдань для формування фонетичних знань і навичок. Задля перевірки ефективності розробленої методики було здійснено її апробацію серед слухачів підготовчого відділення Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У дослідженні взяли участь 27 слухачів – учнів одинадцятих класів. Вибірка була суцільною, до того ж усі слухачі до впровадження методики у навчальний процес не мали системних знань та сформованих фонетичних навичок. Щоб перевірити рівень навченості учнів, було проведено тест, який складався з 10 завдань, релевантних тестовим завданням ЗНО / НМТ. Результати підсумкового тестування було опрацьовано із застосуванням кейс-методу в частині аналізу навчальних досягнень слухачів загалом та успішності виконання кожного завдання. Так само було визначено ефективність застосованих прийомів навчання.

Результати дослідження та їх обговорення. Досягнення поставленої мети передбачало визначення змісту навчання фонетики, визначення принципів та прийомів формування фонетичних знань та навичок, відповідних змісту, методам та прийомам навчання; а також здійснення апробаційного навчання старшокласників та проведення замірів їхнього рівня навченості.

Визначення змісту навчання фонетики спиралося на аналіз програм "Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класи" та "Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти". Вивчення цих програм допомогло встановити обсяг навчального матеріалу, яким повинні володіти учні.

Учні повинні знати:

- звуковий склад української мови, класифікацію звуків;
- поняття фонemi та інваріанта фонemi;
- співвідношення букв і звуків української мови;
- наголос визначених програмою НМТ / ЗНО слів;
- зміни звуків: чергування, асиміляція, спрощення звуків;
- засоби милозвучності української мови (зокрема вживання у/в та і/й).
- *Учні повинні вміти:*
- правильно наголошувати слова, визначені програмою НМТ / ЗНО;
- правильно визначати кількість складів у слові;
- визначати кількість букв і звуків у слові;
- визначати звуковий склад слова з урахуванням фонетичних змін – асиміляції, подовження, спрощення;
- правильно використовувати на письмі засоби милозвучності української мови (зокрема вживання у/в та і/й).

Методика ґрунтується на засадах діяльнісного та системного підходів. Діяльнісний підхід розуміємо як "організацію навчально-виховного процесу, за якої головна увага приділяється активній, різнобічній, продуктивній, максимально самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів" (Молнар, 2016, с. 77). Діяльнісна парадигма зумовлює таку організацію навчання, у якій учень опановує певні дії і засвоює фонетичні навички) у процесі вправлення. Відповідно, фонетичні знання та навички слід формувати за допомогою вправ і завдань, які імплементують дії, якими повинні оволодіти учні. Також необхідно організувати комплекси тестових завдань, релевантних тим, які пропонуються на ЗНО / НМТ. Системний підхід передбачає вивчення мови як системи. У межах цього підходу "об'єктом навчання є не формування комунікативних умінь, а знань про систему мовних одиниць відповідно до їхнього рівня" (Дружченко, 2021, с. 7). Системний підхід до навчання фонетики передбачає

орієнтацію фонетичних вправ і завдань на засвоєння учнями саме мовного аспекту фонетики, що передбачено програмою підготовки до ЗНО / НМТ та відображено у зразках відповідних тестових завдань. Тобто учні повинні володіти знаннями про класифікацію звуків, співвідношення звуків і букв, основні види асиміляції та засоби милозвучності української мови. Окрім того, учні повинні набути мовних навичок, пов'язаних із визначенням звуко-буквеного складу слів, навичок упізнавання фонетичних явищ у словах, дотримання милозвучності шляхом використання чергувань у/в, і/й.

Аналіз праць учених-методистів (Бакум, 2009; Караман, 2009), а також вимог "Програми зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти" дозволив виокремити ключові принципи навчання фонетики старшокласників в процесі підготовки до підсумкової атестації.

Одним із ключових принципів було визначено *принцип розуміння мовних явищ*. Відповідно до цього було використано такі прийоми навчання (під час пояснення та тренування навчального матеріалу), які дозволили учням зрозуміти фонетичні явища, що відбуваються у мові, усвідомити причини їх виникнення (зокрема, явище асиміляції, причини чергування у/в, і/й), усвідомлювати відмінності між звуком і буквою, розбіжності у звуко-буквеному складі слова, розуміти фізіологічні та лінгвістичні причини виникнення фонетичних змін у слові та невідповідності звукового складу слова буквеному).

В умовах організації навчального процесу на засадах діяльнісного підходу визначено *принцип надання переваги індукції як способу мислення*, відповідно до якого більшість навчального матеріалу студенти повинні були осмислити та зрозуміти. Перевагу індукції було надано під час виконання вправ і завдань. Саме у практичній діяльності учні досягали розуміння фонетичних явищ та процесів у мові.

Авторська методика базується також на *принципі зв'язку вивчення мови з мовленнєвою діяльністю*. Відповідно до цього принципу учні розвивали артикуляційні навички – правильної вимови та наголошення. Означений принцип передбачав використання вправ рецептивно-репродуктивного характеру (читання вголос, повторення за диктором, самостійне вживання у мовленні), які мотивували учнів до вживання слів в усному мовленні. Рецептивно-репродуктивні вправи створили підґрунтя для якісної, правильної вимови слів (учні мали можливість чути особливості вимови, тренували мовленнєво-руховий апарат, осмислювали вимову звуків та звукосполучень), що, на наше переконання, стало запорукою якості рецептивної навички: учні, які правильно вимовляли слова, не відчували особливих труднощів у встановленні звуко-буквеного складу слова, визначенні у ньому фонетичних процесів. Важливе місце в реалізації цього принципу посіла *імітація* як прийом навчання. Учні виконували вправи, які полягали у повторенні за диктором правильної вимови, наголосу слів. Завдяки імітації процес засвоєння фонетики проходив швидко та якісно.

В основу організації процесу навчання фонетики покладено технологію *блочного навчання*, яку спрямовано на формування в учнів системного уявлення про мову і вдосконалення мовних знань та навичок. Це передбачає об'єднання навчальних матеріалів у змістові блоки (Шовковий & Сапожнікова, 2021). Таким змістовим блоком є "Фонетика української мови". Відповідно до цієї технології навчальний матеріал було систематизовано у два заняття: на першому занятті здійснено викладення теоретичного матеріалу та його первинне закріплення, потім слухачі доопрацьовували його самостійно (повторення теоретичного матеріалу, виконання вправ); на другому занятті перевірялися завдання, виконані самостійно, а також виконувалися тестові завдання, орієнтовані на систематизацію

та узагальнення вивченого. Отже, змістовий блок "Фонетика" характеризувався укрупненістю, логічною завершеністю, взаємозв'язком логічних вузлів інформації (класифікація звуків української мови, співвідношення звуків і букв, зміни звуків – асиміляція, подовження, спрощення, чергування, засоби милозвучності української мови).

Інформаційні вузли поєднано у три модулі: Модуль 1. *Наголос*; Модуль 2. *Співвідношення букв і звуків*; Модуль 3. *Чергування голосних і приголосних звуків*. Кожний модуль містить блочно зорганізовані теоретичні відомості з фонетики, комплекс вправ для набуття фонетичних навичок, а також комплекс тестових завдань для самоконтролю. Блочна технологія сприяє системному засвоєнню фонетичного матеріалу, набуттю учнями знань та навичок, необхідних для складання національного мультимедійного тесту.

Ключовими методами визначено *пояснювально-ілюстративний* та *метод вправлення*. Пояснювально-ілюстративний метод, який має характер навчальної дедукції, застосовувався під час презентації теоретичного матеріалу з фонетики. Такий метод дозволяє повно та системно викласти навчальний матеріал, показати внутрішні зв'язки у фонетичній системі української мови. За допомогою пояснення педагог має можливість зацентувати увагу учнів на тих явищах фонетики, які викликають труднощі, а також скоригувати в учнів відповідні фонетичні знання. Як показує наш досвід, випускники школи плутаються в поняттях *м'який звук* та *пом'якшений (напівпом'якшений) звук*, мають труднощі в розрізненні цих звуків; допускають значні помилки під час вимовлення слів, у яких відбувається асиміляція, слабо проводять межу між звуковим складом слова та буквеним. За допомогою ілюстрації викладач / учитель має змогу показати на прикладах усі фонетичні явища, які опановує учень. Отже, йдеться про ілюстрації до матеріалу фонетичного рівня української мови.

Метод вправлення мав індуктивний характер і передбачав виконання учнями комплексів вправ, спрямованих на закріплення фонетичних знань та формування в учнів фонетичних навичок. Вправи для навчання фонетичного матеріалу добиралися за принципом відповідності програмним вимогам до ЗНО / НМТ з української мови, а також тим діям, якими повинні оволодіти учні. Відповідно, було застосовано такі типи вправ:

- рецептивні вправи на впізнавання мовних одиниць та явищ,
- рецептивно-репродуктивні вправи на правильну вимову мовних одиниць,
- рецептивно-репродуктивні вправи на конструювання мовних одиниць,
- рецептивно-репродуктивні вправи на вживання мовних одиниць,
- коректурні вправи на виявлення та виправлення помилок,
- тестові завдання для самоконтролю.

Під час апробування розробленої методики було проведено два заняття, присвячені навчанню, організованому в трьох змістових модулях:

Модуль 1. Наголос.

Модуль 2. Співвідношення букв і звуків.

Модуль 3. Чергування голосних і приголосних звуків.

"Модуль 1. Наголос" повторювався на десяти заняттях: на кожне заняття виносилося у середньому 20 слів, наголос яких повинні були засвоїти учні. У процесі навчання цей модуль було використано двічі та опрацьовано наголос 50 слів. Вправи і завдання для навчання та для контролю, які було використано, наведено нижче.

Модуль 1. Наголос

Обсяг слів, наголос яких повинні знати випускники школи, регламентується "Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти".

Навчання наголосу ґрунтувалося на поєднанні рецептивних (визначення

наголосу в словах) та рецептивно-репродуктивних (читання, повторення за викладом слів, правильне їх наголошення) прийомів. Для навчання наголосу використовувалися такі вправи:

Вправа 1.1. Мета вправи: формування знань та навичок правильного наголошення слів, передбачених програмою ЗНО.

Інструкція: Повторіть слова / словосполучення / речення за диктором.

Порядковий, приморозок, причіп, решето, ринковий, рукопис, русло, статуя, текстовий.

Український тризуб, дивлячись у бюлетень, куплена курятина, принести дрова, добовий заробіток.

Дочка сердито кинула посередині кімнати новий фамільний альбом зі старовинними заїржавілими застілками. Донька звичним рухом відшукала закрутку й сама відчинила собі хвіртку й побачила Оленя, який пив воду з русла річки.

Вправа 1.2. Мета вправи: формування знань та навичок правильного наголошення слів, передбачених програмою ЗНО.

Інструкція: Прочитайте слова / словосполучення / речення, правильно наголошуючи всі слова.

Осетер, отаман, пекарський, перекис, підлітковий, подруга, позначка, помилка, причіп, проділ.

Аркушик з віршами, багаторазовий випадок, виразне читання, український чорнозем, чотирнадцяте листопада.

Стежок поплутаних, доріг, шляхів і колій мережа слалася безмежна по болотистій місцевості. Наступного дня, зрання, коли нарешті експерти

вирушили, дід поїхав разом з нами, вибираючи зручні для проходження місця.

Вправа 1.3. Мета вправи: формування знань та навичок правильного наголошення слів, передбачених програмою ЗНО.

Інструкція: Дайте відповіді на запитання, слідкуйте за правильним наголошуванням слів.

Яка роздрібна ціна на курятину в супермаркетах?

Скільки міліметрів в одному сантиметрі?

Чи водиться у Дніпрі осетер?

Чи маєте Ви пекарські навички?

Яка статуя найвища в Україні?

Вправа 1.4. Мета вправи: формування знань та навичок правильного наголошення слів, передбачених програмою ЗНО.

Інструкція: У поданих словах поставте наголос.

Застопорити, запонка, заробіток, камбала, каталог, крицевий, кропива, кулінарія, мабуть, маркетинг, міліметр навчання, начинка, ніздря, новий, обіцянка, отаман, оцет, перекис, перевезти, перевести, перенести, подруга, позначка, псевдонім, разом.

Вправа 1.5. Мета вправи: формування знань та навичок правильного наголошення слів, передбачених програмою ЗНО, навичок складоподілу.

Інструкція: Розподіліть слова за колонками.

Агрономія, багаторазовий, випадок, русло, принести, приморозок, сантиметр, стовідсотковий, бородавка, болотистий, вантажівка, вишиваний, бородавка, курятина, вітчим, горошина, дивлячись, завдання, залишити, зобразити, здалека.

Наголос на I складі	Наголос на II складі	Наголос на III складі	Наголос на IV складі	Наголос на V складі

Для контролю / самоконтролю було запропоновано тестові завдання, суголосні з типовими завданнями, які практикуються або можливі під час ЗНО / НМТ. Ці завдання передбачали організацію самоперевірки учнів у межах підтеми "Наголос".

Завдання 1.1. Правильно наголошені усі слова в рядку:

А. жалюзі, вірші, гальма;

Б. данина, гуртожиток, дешифра;

В. завдання, запонка, зозла;

Г. каталог, кулінарія, партер.

Завдання 1.2. На перший склад падає наголос у слові:

- А. перекис;
Б. русло;

В. статуя;

Г. новий.

Завдання 1.3. Установіть відповідність між словами та складом, на який падає наголос.

1	Агрономія	А	Перший склад
2	Багаторазовий	Б	Другий склад
3	Бородавка	В	Третій склад
4	Курятина	Г	Четвертий склад
		Д	П'ятий склад

Модуль 2. Співвідношення букв і звуків

Обсяг матеріалу, який повинні опанувати учні:

- голосні [а, о, у, и, і, е] та приголосні [б, в, г, ґ, д, д', дз, дз', дж, ж, з, з', й, к, л, л', м, н, н', п, р, р', с, с', т, т', ф, х, ц, ц', ч, ш] звуки; поділ приголосних на дзвінкі / глухі, тверді / м'які;

- звуковий склад букв я, ю, є, ї, ь, щ, буквосполучень: дж, дз, подвоєних приголосних;

- основні правила запису слова у фонетичній транскрипції (позначення наголосу, м'якості / пом'якшення, подовження приголосних, наближеної вимови е^и, и^е, о^у;

- основні випадки асиміляції: за дзвінкістю (просьба [проз'ба]), за глухістю (легко [лехко]); за м'якістю (пісня [п'іс'н'а]); за місцем і способом творення: с + ш, з + ж, з + ш, з + ш, з + ч, з + дж, ш + с, ж + с, ч + с, ш + ц, ж + ц, ч + ц, т + с, т + ц, т + ч, т + ш, д + ж, д + з, д + с, д + ц, д + ч, д + ш;

- спрощення приголосних у вимові: нт + ст, нт + ск, ст + ск, ст + ц, ст + ч, ст + д, ст + с.

Навчання співвідношення букв і звуків ґрунтується на рецептивно-репродуктивних вправах: учні проговорюють слова (формується правильні вимовні навички), записують слова у транскрипції, визначають звуко-буквений склад та пояснюють фонетичні зміни.

Для навчання співвідношення звуків і букв запропоновано комплекс вправ.

Вправа 2.1. Мета: формування знань про співвідношення букв я, ю, є, ї, ь, щ та звуків, які вони позначають,

співвідношення подвоєних букв і позначуваних звуків; фонетичного запису та визначення співвідношення звуків і букв.

Інструкція: *Запишіть подані слова фонетичною транскрипцією, визначте кількість букв і звуків у словах.*

Ялина, свято, шість, щастя, п'ятниця, яблунька, щавель, кукурудза, підживлення, відзвітувати, щиро, рясно, Юхим, Юрій, Євген, маєток, пляма, сум'яття, віджити, підземелля, безладдя, знання.

Вправа 2.2. Мета: формування знань про взаємодію окремих звуків, правила асиміляції, розвиток навичок правильної вимови слів, тренування фонетичного запису та визначення кількості звуків і букв.

Інструкція: *Прочитайте подані слова за диктором, запишіть їх фонетичною транскрипцією, визначте кількість букв і звуків у словах.*

У діжці, на нитці, качці, льотчик, з журавлем, зшити, зцідити, рюкзак, просьба, вокзал, легко, бігцем, хочеться, сниться, смієшся, пісня, літня, розжувати, цвях, з джемом, не мучся, пісня, отже, відчайдушний, на ніжці, у ручці, з шумом, латці, квітці.

Вправа 2.3. Мета: формування знань про взаємодію окремих звуків, правила асиміляції, розвиток навичок правильної вимови слів, тренування фонетичного запису та визначення кількості звуків і букв.

Інструкція: *Прочитайте виразно подані слова, запишіть їх фонетичною транскрипцією, визначте кількість букв і звуків у словах.*

Сніжинці, доріжці, мишці, на дошці, б'єшся, смієшся, кішці, наїжся,

закінчуються, учіться, молотьба, легко, зсадити, цвіркун, розпарувати, зжувати, ромашці.

Вправа 2.4. Мета: формування знань про взаємодію окремих звуків, правила асиміляції, розвиток навичок правильної вимови слів, тренування фонетичного запису та визначення кількості звуків і букв.

Інструкція: *Випишіть (підкресліть) слова:*

а) у яких є звук [з']: зима, зібр^ання, у ложці, ніжці, зшити, підтяжці;

б) у яких є звук [ч] або [ч:]: уночі, читати, вітчизна, у річці;

в) у якому є звук [г]: грати, гіркий, кігті, гора;

г) у яких є звук [ц' / ц:]: хочеться, не мучся, цвях, цикл;

д) у яких є звук [ж]: з джмелем, зважся, журавлик, віжки.

Для контролю / самоконтролю запропоновано такі тестові завдання, які суголосні із завданнями на ЗНО / НМТ: визначення співвіднесення звуків та букв, звукового складу слова.

Завдання 2.1. Однакова кількість букв і звуків у рядку:

- А. мрія, свавілля, пір'їна, олень;
- Б. знижці, сьогодні, щирий, шість;
- В. м'якенький, щавель, дев'ять, їдальня;
- Г. трошити, дзиг'а, злість, м'яко.

Завдання 2.2. Підкреслені літери позначають однаковий звук у рядку:

- А. стрижці, слизько, просьба;
- Б. дарувати, дякувати, думати;
- В. вишці, пошта, швидко;
- Г. скотч, тин, тітці.

Завдання 2.3. Звук [с'] мають усі слова, КРІМ:

- А. пісня;
- Б. мишці;
- В. сова;
- Г. сіль.

Модуль 3. Чергування голосних і приголосних звуків

У межах теми учні повинні опанувати:

• основні випадки історичних чергувань голосних та приголосних звуків;

• уміння відрізнати чергування звуків від інших видів зміни звукового складу мови (наприклад, закінчень слів: судів – судами, зміни морфемного складу слова: допомага^{ти} – допомага^в);

• засоби милозвучності української мови, зокрема чергування у/в, і/й.

Для навчання чергування голосних і приголосних звуків запропоновано рецептивні вправи (на сприйняття випадків чергування звуків), репродуктивні вправи (на добирання спільнокореневих слів та форм слів, у яких відбувається чергування, правильне вживання на письмі у/в, і/й), коректурні вправи на виправлення помилок.

Вправа 3.1. Мета: закріплення знань про чергування звуків, навичок упізнання чергування звуків.

Інструкція: *У поданих парах / групах слів підкресліть літери, що позначають звуки, які зазнали чергування.*

Збирати – зібрати, збори, зберу, збір;

Шість – шести, шостий;

Дух – душити, у душі;

Рука – ручка, у руці;

Київ – Києва;

Папір – паперу;

Вітер – вітру;

Вівця – овець;

Могти – допомагати;

Вересень – вересня;

Загін – загону, гнати, зажену.

Вправа 3.2. Мета: закріплення знань про чергування звуків; формування навичок вживання спільнокореневих слів та форм слів, у яких відбувається чергування.

Інструкція: *До поданих слів доберіть спільнокореневі слова або форми слів так, щоб у них відбулося чергування:*

а) голосних звуків;

б) приголосних звуків.

Вправа 3.3. Мета: формування навичок впізнання випадків чергування звуків.

Інструкція: *Визначте пари слів, у яких підкреслені літери позначають звуки, які зазнали чергування.*

Високий – високого, пекти – печу, гора – гірка, писати – писав, книга – книжка,

берег – беріжок, березень – березоня, глибока – глибоке, світлий – світло, хотіти – хотіда, низьке – низько, рік – року – річний, кінь – коня, сім – семи, писав – пишу.

Вправа 3.4. Мета: формування навичок правильного вживання літер у/в, і/й як засобів милозвучності української мови.

Інструкція: *Замість пропусків вставте пропущені літери у/в, і/й.*

Город до того переповнявся рослинами, що десь серед літа вони в/уже не в/уміщалися у/в ньому. І росло ще, пригадую, багато тютюну, у/в якому ми, маленькі, ходили, мов у/в лісі, у/в якому пізнали перші мозолі на дитячих руках. у/в неділю перед богами горіла маленька синенька лампадка, у/в яку завжди набиралось повно мук. Федосію я не молився, у/в нього була ще темна борода, а у/в руці гирлига, одягнена чомусь у/в білу хустку. Там неслися кури нишком од матері і/й різне дрібне птаство. Образ святого Миколая також був схожий на діда, особливо коли дід часом підстригав собі бороду і/й випивав перед обідом чарку горілки з перцем, і/й мати не лаялась. Він був письменний по-церковному і/й в/у неділю любив урочисто читати псалтир. Любив дід гарну бесіду й/і добре слово. Він був наш добрий дух луку і/й риби. Гриби й/і ягоди збирав він у/в лісі краще за нас усіх і/й розмовляв з кіньми, з телятами, з травами, з старою грушою і/й дубом — з в/усім живим, що росло і/й рухалось навколо (Довженко, б. д.).

Вправа 3.5. Мета: формування навичок визначення помилок у вживанні засобів милозвучності української мови.

Інструкція: *Прочитайте, визначте, у яких словосполученнях порушено правила милозвучності. виправте помилки.*

Бачу, як ти виходиш з своєї гірської оселі й дивишся вниз. Було зимно і чужо, коли я постукав у твоє лісове вікно. Чув, що у хаті не сплять, але ніхто мені не відповідав. Там радились. З-за причілка

било снігом й засипано мені очі. Білий вітер стугонів у порожнечі гір. Боязко й недовіжливо відчинилися двері. Її син Францишек завжди сидів над своїм радіо до глухої ночі. Слухав і Прагу, й Москву. Необережний, хвалився всім на роботі, що він чув. А прийшли собаки-тисовці, побили радіо та умкнули й Францишека. В минулий четверок розстріляли його на кар'єрах. Ми виходимо в сліпу вітряницю, залишаючи за собою в кімнаті і світло, і тепло, і людську ласку. Далеко вниз, як у підземеллі, гримить, не вгаває фронт. Внизу, по дорозі, чорніють німецькі машини, і шофери стрибають довкола вогню, розмахуючи руками (Гончар, б. д.).

Для контролю / самоконтролю запропоновано тестові завдання, які релевантні типовим тестовим завданням НМТ та ЗНО:

Завдання 3.1. Чергування голосних звуків може відбуватися у всіх словах рядка:

- А. рік, день, книга, мило;
- Б. жовтень, мова, холод, півень;
- В. збір, вхід, лебідь, повинь;
- Г. мороз, кінь, степ, ліс.

Завдання 3.2. Чергування приголосних звуків може відбуватися у всіх словах рядка:

- А. світ, берег, стіл, хлопець;
- Б. ходити, принтер, відро, котити;
- В. хотіти, стрибати, міністр, герой;
- Г. писати, летіти, садити, лягати.

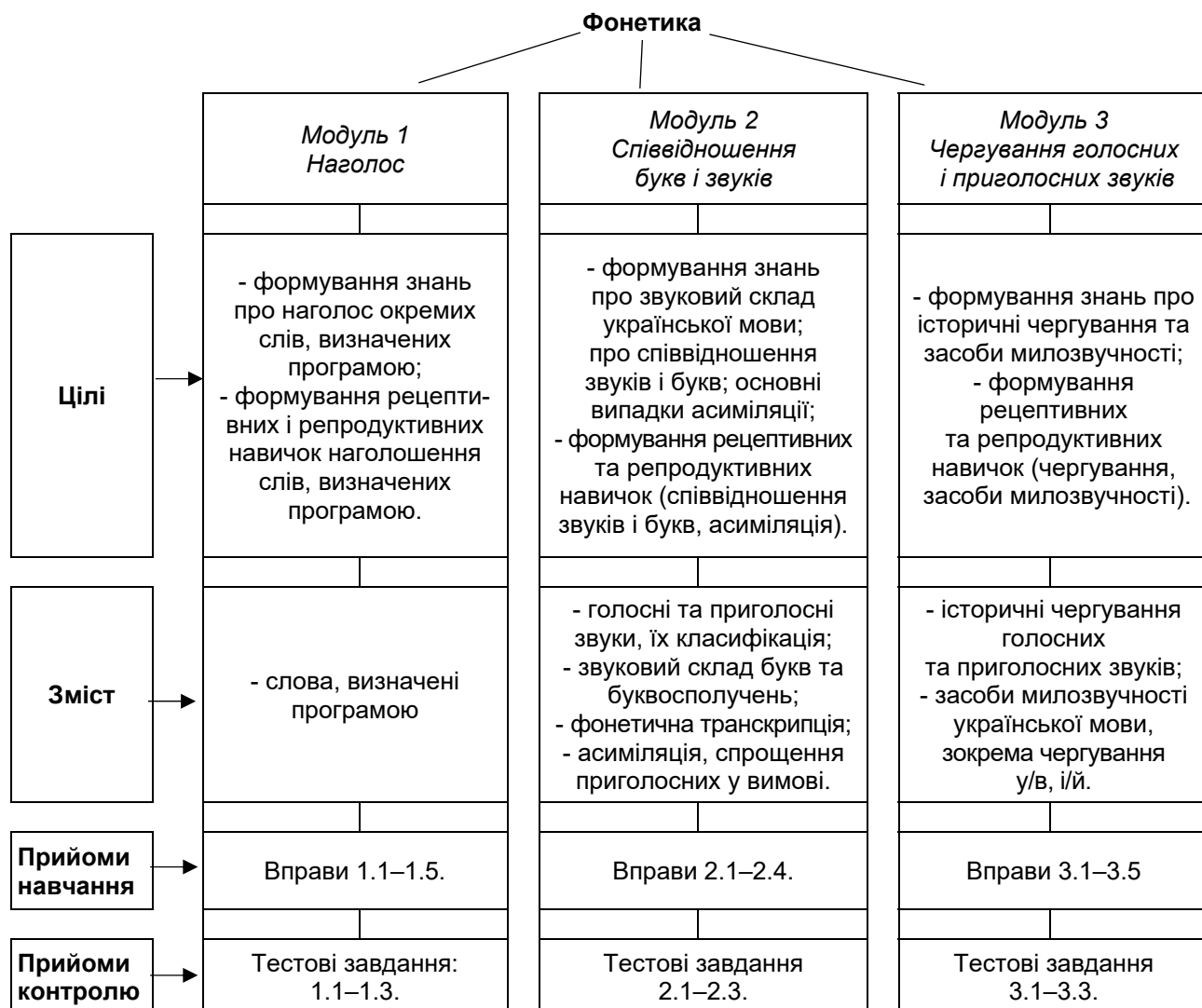
Завдання 3.3. Правила милозвучності не порушено в рядку:

- А. вода і лід, батько і син, гуляв в полі;
- Б. батьки і діти, була в Києві, була у Львові;
- В. троянди і бузок, чорнобривці і айстри; погода в Києві;
- Г. дощ і сніг, сосна і дуб, погода в Вінниці.

Отже, модель навчального блоку "Фонетика" можна представити в такому вигляді (рис. 1).

Рисунок 1

Модель навчального блоку "Фонетика"

Апробація авторської методики відбувалася на підготовчому відділенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У процесі впровадження технології в навчальний процес було висунуто гіпотезу про те, що ефективність оволодіння учнями старшої школи фонетичним матеріалом під час підготовки до підсумкової атестації буде високою за умов організації навчання на засадах діяльнісного та системного підходів, принципу розуміння мовних явищ фонетичного рівня української мови, принципу надання переваги індукції як способу мислення, принципу зв'язку вивчення мови з мовленнєвою діяльністю; з використанням технології блочного навчання, пояснювально-

ілюстративного методу та методу вправлення, а також застосування розроблених комплексів вправ і завдань, які поєднані у три змістові модулі.

Щоб перевірити рівень сформованості фонетичних знань та навичок, які були в учнів на початку апробаційного навчання, було запропоновано 10 тестових завдань з вибірковою відповіддю. У тесті 1 (Додаток А). Результати зрізу було узагальнено (табл.1).

Отже, проведений зріз продемонстрував, що у слухачів на низькому рівні сформовані фонетичні знання та навички. Усі учні мають незадовільні та задовільні бали. Тому пошук ефективної методики навчання підтвердив актуальність.

Таблиця 1. Результати виконання тесту 1

	Слухач	3 1	3 2	3 3	3 4	3 5	3 6	3 7	3 8	3 9	3 10	Разом балів
Група А												
1	К-ок	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	6
2	М-ець	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	2
3	Н-ко	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	6
4	Г-ко	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	5
5	М-оз	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	5
6	П-ва	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	5
7	Г-я	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	3
8	Н-ко	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	3
9	Б-ич	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	5
10	Г-ук	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2
11	О-ко	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	5
12	П-ко	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	5
13	З-нна	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	5
14	Н-ко	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	4
15	К-ко	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	4
	Сума балів	4	4	8	8	2	5	8	10	8	8	
	% якості	27	27	53	53	13	33	53	67	53	53	
	Середній бал											4,3
Група Б												
1	Т-ова	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	5
2	С-ян	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	4
3	Я-ко	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5
4	К-им	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	3
5	П-юк	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
6	С-ов	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3
7	Л-да	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	5
8	К-уб	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	3
9	М-ко	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	4
10	М-ов	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	6
11	П-ук	0	1	0	0	0	1	0	1	1	1	5
12	Ц-ал	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	6
	Сума балів	3	4	6	6	1	4	6	7	7	7	
	% якості	25	33	50	50	8	33	50	58	58	58	
	Середній бал											4,25

Після проведеного навчання за авторською методикою було здійснено підсумковий зріз (тест 2, додаток Б) який складався із завдань, типових для з'ясування рівня навченості слухачів підготовчого відділення: було запропоновано десять тестових завдань з вибірковою відповіддю.

Кожне тестове завдання оцінювалося 1 балом. Отже, слухачі могли набрати від 0 до 10 балів. У тестуванні взяли участь 27 учнів старшої школи-слухачів підготовчого відділення.

Результати виявилися такими (табл. 2):

Таблиця 2. Результати виконання тесту 2

	Слухач	3 1	3 2	3 3	3 4	3 5	3 6	3 7	3 8	3 9	3 10	Разом балів
Група А												
1	К-ок	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
2	М-ець	0	1	0	1	0	1	1	1	1	1	7
3	Н-ко	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	9
4	Г-ко	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
5	М-оз	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	8
6	П-ва	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	8
7	Г-я	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	4
8	Н-ко	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
9	Б-ич	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
10	Г-ук	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
11	О-ко	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	5
12	П-ко	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	7
13	З-нна	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	8
14	Н-ко	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	8
15	К-ко	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	4
	Сума балів	12	12	12	11	8	12	9	14	13	13	
	% якості	80	80	80	73	53	80	60	93	87	87	
	Середній бал											7,73
Група Б												
1	Т-ова	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
2	С-ян	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	9
3	Я-ко	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
4	К-им	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	5
5	П-юк	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	5
6	С-ов	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
7	Л-да	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	9
8	К-уб	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	8
9	М-ко	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
10	М-ов	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	6
11	П-ук	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	6
12	Ц-ал	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	7
	Сума балів	11	10	9	9	6	9	7	11	10	11	
	% якості	92	83	75	75	50	75	58	92	83	92	
	Середній бал											7,75

Отже, аналіз результатів тесту 2 показав, що загалом було досягнуто позитивної динаміки у рівні знань та навичок з фонетики старшокласників. Проте варто зазначити, що знання та навички визначення звукової матерії слова та її співвіднесення з графічною (завдання 5), а також чергування голосних звуків

(завдання 7) виявилися дещо нижчими, ніж інші знання та навички (наголошення слів, чергування приголосних, засоби милозвучності української мови). П'яте завдання передбачало визначення знань асимілятивних процесів у словах, що супроводжувалося невідповідністю звукової оболонки слова *графічній*. Саме

стереотипне увідповіднення звуків і букв у свідомості студентів, а також недостатній рівень артикуляційних навичок, очевидно, і стало причиною помилок під час виконання цього завдання. Шосте завдання орієнтоване на з'ясування рівня знань про чергування голосних звуків. Проте слід зауважити, що правильна зміна слова з чергуванням звуків можлива за умови достатнього словникового запасу учнів та повсякденного практичного користування мовою. Під час аналізу помилок більшість учнів, які допустили помилку в цьому тестовому завданні, не змогли усно правильно змінити слова "лінь" та "батіг", що свідчило про те, що учні ніколи їх не використовували у своєму мовленні. Тож робота над асиміляцією звуків та словозміною потребує подальшого пошуку ефективних прийомів навчання.

Висновки

Перспективи подальших досліджень. Отже, ефективність оволодіння учнями старшої школи фонетичним матеріалом у процесі підготовки до підсумкової атестації є достатньо високою за умов організації навчання на засадах діяльнісного та системного підходів, принципу розуміння мовних явищ, принципу надання переваги індукції як способу мислення, принципу зв'язку вивчення мови з мовленнєвою діяльністю; з використанням технології блочного навчання, пояснювально-ілюстративного методу та методу вправлення, а також застосування розроблених комплексів вправ і завдань, які поєднані у три змістові модулі. Готуючись до підсумкової атестації за методикою навчання фонетики, старшокласники мають нагоду системно опанувати фонетичний рівень української мови. Робота над асиміляцією звуків та словозміною потребує подальшого пошуку ефективних прийомів навчання, що і має бути перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

Бакум, З. П. (2009). *Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії*

[Дис. д. пед. н.]. Криворізький державний педагогічний університет. <https://doi.org/10.31812/0564/400>

Бориско, Н. Ф. (2013). Методика формування іншомовної фонетичної компетенції. *Іноземні мови*, 3, 3–14.

Гончар, О. (б. д.). *Модри Камень*. УкрЛіб. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3112>

Довженко, О. (б. д.). *Зачарована Десна*. УкрЛіб. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=866>

Дружченко, Т. П. (2021). Методика навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. У В. Шовковий (Ред.), *Методика навчання іноземних мов у закладах вищої освіти: колективна монографія* (с. 75–127). Лів-принт.

Єрмоленко, С. І. (2015). Специфіка методики навчання української орфоєпії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*, 1(14), 199–206.

Караман, С. О. (2009). Методика навчання фонетики, графіки, орфоєпії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Збірник наукових праць*, 8, 178–190.

Костолович, Т. В. (2019). Лінгвістичні засади формування комунікативної компетентності на заняттях із сучасної української мови у процесі навчання фонетики й орфоєпії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 72, 246–249.

Кузнецова, Г. П. (2022). Системний підхід у формуванні фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. *Перспективи та інновації науки*, 9(14), 224–238. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9\(14\)-224-238](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9(14)-224-238)

Молнар, Т. І. (2016). Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. *Молодь і ринок*, 1, 76–79.

Огарь, Ю. В. (2017). Узагальнення і систематизація знань з фонетики учнів загальноосвітніх навчальних закладів на засадах особистісно орієнтованого підходу. *Молодий вчений*, 11, 391–395.

Пискач, О. Д. (2024). Ефективні методи і прийоми навчання фонетики і фонології української мови у вищій школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 214, 286–291. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-286-291>

Шовковий, В., Сапожнікова, О. (2021). Формування граматичної компетентності з української мови в учнів 10-11-х класів в умовах підготовки до ЗНО. *Ars Linguodidacticae*, 6, 46–66. <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2021.6.06>

References

Bakum, Z. P. (2009). *Teoretyko-metodychni zasady navchannia fonetyky ukrainskoi movy v himnazii* [Theoretical and methodological foundations of teaching Ukrainian phonetics in gymnasium] [Doctoral

dissertation]. Kryvyi Rih State Pedagogical University. <https://doi.org/10.31812/0564/400> (in Ukrainian).

Borysko, N. F. (2013). Metodyka formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentsii [Developing foreign language phonetic competence]. *Inozemni Movy*, 3, 3–14 (in Ukrainian).

Honchar, O. (n.d.). *Modri Kamen* [Modrý Kameň]. UkrLib. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3112> (in Ukrainian).

Dovzhenko, O. (n.d.). *Zacharovana Desna* [The enchanted Desna]. UkrLib. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=866> (in Ukrainian).

Yermolenko, S. I. (2015). Spetsyfika metodyky navchannia ukrainskoi orfoepii [Specifics of teaching Ukrainian orthoepy]. *Naukovyi Visnyk Melitopolskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho Universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: Pedahohika*, 1(14), 199–206 (in Ukrainian).

Karaman, S. O. (2009). Metodyka navchannia fonetyky, hrafiky, orfoepii [Methodology for teaching phonetics, orthography, orthoepy]. *Naukovyi Chasopys Natsionalnoho Pedahohichnoho Universytetu imeni M. P. Drahomanova. Filolohichni Nauky (Movoznavstvo i Literaturoznnavstvo): Zbirnyk Naukovykh Prats*, 8, 178–190. (in Ukrainian).

Kostolovych, T. V. (2019). Linhvistychni zasady formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti na zaniattiakh iz suchasnoi ukrainskoi movy u protsesi navchannia fonetyky i orfoepii [Developing communicative competence in modern Ukrainian phonetics and orthoepy lessons]. *Naukovyi Chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 72, 246–249 (in Ukrainian).

Kuznetsova, H. P. (2022). Systemnyi pidkhid u formuvanni fonetychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [Systematic approach in developing phonetic competence of pre-service teachers of the Ukrainian language and literature]. *Perspektyvy ta Innovatsii Nauky*, 9(14),

224–238. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9\(14\)-224-238](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9(14)-224-238) (in Ukrainian).

Druzhchenko, T. P. (2021). Metodyka navchannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity [Methodology of teaching foreign languages in higher-education establishments]. In V. Shovkovyi (Ed.), *Metodyka navchannia inshomov u zakladakh vyshchoi osvity: Kolektyvna monohrafiia* (pp. 75–127). Liv-print. (in Ukrainian).

Molnar, T. I. (2016). Diialnisnyi pidkhid do orhanizatsii navchalnoho protsesu v pochatkovii shkoli [Action-oriented approach to teaching in primary school]. *Molod i Rynok*, 1, 76–79 (in Ukrainian).

Ohar, Y. V. (2017). Uzahalnennia i systematyzatsiia znan z fonetyky uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv na zasadakh osobystisno oriientovanoho pidkhodu [Generalization and systematization of phonetic knowledge in students of secondary schools based on a student-centred learning aproach]. *Molody Vchenyi*, 11, 391–395 (in Ukrainian).

Pyskach, O. D. (2024). Efektyvni metody i pryomy navchannia fonetyky i fonolohiyi ukrayinskoyi movy u vyshchii shkoli. [Effective methods and techniques for teaching phonetics and phonology of the Ukrainian Language in higher education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 214, 286–291. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-286-291> (in Ukrainian).

Shovkovyy, V., & Sapozhnikova, O. (2021). Formuvannia hramatychnoyi kompetentnosti z ukayins'koyi movy v uchniv 10-11-kh klasiv v umovakh pidhotovky do ZNO. [Developing grammatical competence in the Ukrainian language for 10th-11th grade students in preparation for external independent testing]. *Ars Linguodidacticae*, 6, 46–66. <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2021.06>. (in Ukrainian).

Отримано редакцією журналу / Received: 11.09.24
Прорецензовано / Reviewed: 15.10.24
Схвалено до друку / Accepted: 14.11.24

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест 1

Завдання 1. Позначте рядок, у якому усі слова наголошені правильно:

- А. блАговіст, визвОльний, дОнька;
- Б. дОбуток, дрОва, данИна;
- В. завЕзти, загАдка, босОнїж;
- Г. запОнка, звисокА, квартАл.

Завдання 2. На другий склад падає наголос у всіх словах рядка:

- А. вірші, ваги, бурштиновий;
- Б. виразно, вітчим, глядач;
- В. гальма, горошина, дичавіти;
- Г. догмат, завдання, зозла.

Завдання 3. Однакова кількість звуків і букв у всіх словах у рядку:

- А. духмяний, морквяний, дзвінок;
- Б. щітка, щастя, сіль;
- В. м'ята, цвях, ялина;

Г. підземний, боєць, боязнь.

Завдання 4. Букв на 1 більше, ніж звуків у всіх словах у рядку:

А. звістці, клітці, щирість;

Б. дзвякнути, пастці, близькість;

В. кушетці, зшерхнути, шістсот;

Г. плеться, зшерхнути, різьбяр.

Завдання 5. Виділена літера позначає однаковий звук у всіх словах у рядку:

А. діЖка, книЖці, Жнива;

Б. Зшивання, Шепотіти, наШіптувати;

В. оЛень, Лягати, полЕтіти;

Г. сТеп, фуТбот, Тінь.

Завдання 6. Підкреслена літера позначає РІЗНІ звуки в усіх словах у рядку:

А. Варити, Вікно, сВітати;

Б. поГано, Гратися, Гідробаланс;

В. Думати, Дрімати, Діло;

Г. віТчизна, Червоний, заЧепити.

Завдання 7. Чергування голосних звуків можливе в усіх словах, крім:

А. шість – ш..сти;

Б. вересень – верес..ня;

В. серп – с..рпа;

Г. попіл – поп..лу.

Завдання 8. Чергування приголосних звуків можливе в усіх словах, крім:

А. ковтати – я ков..ну;

Б. носити – я но..у;

В. текти – я те..у;

Г. свекруха – свекру..і.

Завдання 9. Правила милозвучності порушені в рядку:

А. малюнок у журналі, дерево в лісі;

Б. зробили вдвох, літак в небі;

В. був у Львові, бузок у саду;

Г. прочитала в журналі, участь у змаганнях.

Завдання 10. Правила милозвучності порушені в рядку:

А. І все тут пахне (О.Гончар).

Б. Така твердь, що могли б звідси й міжпланетні кораблі стартувати (О.Гончар).

В. Й наступного літа він оглядатиме їх, мірятиме оком, тільки тоді тополеве гілля розів'ється ще більш (О.Гончар).

Г. ...а русяве пухнате волосся вже розпустилось і метляється їй на плечах (О.Гончар).

Додаток Б

Тест 2

Завдання 1. Позначте рядок, у якому всі слова наголошені правильно.

А. боЯзнь, випАдок, вітчим;

Б. данИна, болотИстий, агроноМія;

В. алфАвіт, босоніж, вагИ;

Г. вИмога, граблІ, жАлюзі.

Завдання 2. На перший склад падає наголос у всіх словах рядка:

А. курятина, корисний, котрий;

Б. закрутка, догмат, гальмо;

В. глядач, визвольний, близький;

Г. запонка, колесо, лате.

Завдання 3. Однакова кількість звуків і букв у всіх словах у рядку:

А. балтієць, під'їзд, джміль;

Б. свято, шість, щиро;

В. підживити, дев'ять, ніжці;

Г. вираження, маяк, ялина.

Завдання 4. Букв на 1 більше, ніж звуків у всіх словах у рядку:

А. дзьоб, льотчик, шістсот;

Б. стежці, пастці, кількість;

В. Вітчизна, звістці, зжувати;

Г. невістці, хочеться, різьбяр.

Завдання 5. Підкреслена літера позначає однаковий звук у всіх словах у рядку:

- А. ложка, ложці, ніж, жувати;
- Б. злість, діжці, зібрати, наважся,
- В. наш, нічого, ніж, спинити;
- Г. степ, радість, айсберг, спати.

Завдання 6. Підкреслена літера позначає РІЗНІ звуки в усіх словах у рядку:

- А. бігти, берегти, брати;
- Б. міняти, мести, міряти;
- В. смієшся, дощі, стояти;
- Г. вітчим, чистити, приціп.

Завдання 7. Чергування голосних звуків можливе в усіх словах, крім:

- А. Канів – Кан..ва;
- Б. пень – п..ня;
- В. лінь – л..ні;
- Г. батіг – бат..га.

Завдання 8. Чергування приголосних звуків можливе в усіх словах, крім:

- А. загібати – я загре..у;
- Б. мостити – я мо..у;
- В. гуркотати – я гурко..у;
- Г. берегти – я бере..у.

Завдання 9. Правила милозвучності порушені в рядку:

- А. заголовок у книзі, світло в будинку;
- Б. подивився в вікно, птах в небі;
- В. віра в людину, нарцис у саду;
- Г. перебував у Лондоні, участь у конференції.

Завдання 10. Правила милозвучності порушені в рядку:

- А. Тонка рука, зіткана з чутливих живчиків, дрібно тремтить і гріє всього мене (О.Гончар).
- Б. Уже Модри Камень був наш, і шосе наше, і наші гори (О.Гончар).
- В. Й зійшли на самий хребет до шосе, де воно повертає на Мікулов (О.Гончар).
- Г. Ідуть і дивляться, як підводиться з землі, пнеться до сонця, росте виноград, потоптаний, розстріляний тоді (О.Гончар).

Vyacheslav Shovkovyi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4876-2162

TEACHING UKRAINIAN PHONETICS TO HIGH SCHOOL STUDENTS IN PREPARATION FOR FINAL ASSESSMENT

Background. The article discusses the teaching of phonetics in preparatory courses for final exams in Ukraine. Both National Multidisciplinary Testing (NMT) and External Independent Testing (EIT) evaluate students' phonetic competence as a component of their overall competence in the Ukrainian language. Test takers are expected to demonstrate mastery in various topics, including classification of sounds, alternation, assimilation, simplification of sounds, stressing words, means of melodiousness, defining syllables, etc. Teachers who prepare students for their final exams face challenges, such as limited time and gaps in students' background knowledge. Therefore, there is a need to devise effective strategies for test preparation in alliance with programme requirements. The article focuses on developing the study model to enhance phonetic competence through an action-oriented and systematic approach.

Purpose. The study explores the efficacy of the strategy designed to develop phonetic competence in high school students in preparation for the final assessment in Ukraine (NMT/EIT).

Methodology. The study was piloted with 27 students of the preparatory department at Taras Shevchenko National University of Kyiv. The experiment involved comprehensive sampling and further analysis of overall outcomes and individual task results to assess the methodology's effectiveness. The results of the final test were processed by the case method; that is, the test outcomes were analysed in general and for each task in particular.

Results and discussion. The use of various types of phonetical exercises based on action-oriented and systematic approaches led to improving students' recognition, replication, and mastery of phonetic nuances. The research suggests that prioritising inductive reasoning and connecting language study with

communicative practice should be core principles, especially in time constraints. Systematisation may be achieved through incorporating a block learning technique along with explanatory and illustrative methods. Further research should focus on developing methods of teaching phonetic assimilation and alternation.

Keywords: *the methodology of phonetics teaching, final assessment, the phonetic level of the Ukrainian language, approaches, principles, teaching methods.*

BIO

Vyacheslav Shovkovyi, PhD, Professor, Head of the Department of Methodology of Teaching Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology of the Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine. Scientific interests: Methods of teaching classical and modern languages, Ukrainian literature.

E-mail: v.shovkovyi@knu.ua

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.